

2009-cu ilin yanvar-mart ayları üçün Azərbaycan Respublikasının TƏDİYƏ BALANSI

Əsas tendensiyalar

Tədiyə balansının cari əməliyyatlar hesabının profisiti keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 2.1 dəfə azalaraq cəmi 1.8 mlrd. \$ təşkil etmişdir. Bunun da əsas səbəbi xarici ticarət balansının müsbət saldosunun 2.8 dəfə azalması olmuşdur.

Tədiyə balansının sektoral təhlili göstərir ki, əvvəlki illərdə olduğu kimi 2009-cu ilin yanvar-mart aylarında da xarici iqtisadi əməliyyatlar *neft-qaz sektoru* üzrə müsbət saldoya, qeyri-neft sektoru üzrə isə mənfi saldoya malik olmuşdur.

Neft-qaz sektoru üzrə ümumi daxilolmalar əsasən neftin və təbii qazın ixracı və bu sektora cəlb edilən xarici kapitalın hesabına formalaşır. Bu sektor üzrə ödənişlər isə mənfəətin və investisiyaların repatriasiyasını, mexanizm və digər texnoloji avadanlıqların, xidmətlərin idxalının maliyyələşdirilməsinə sərf olunan vəsaitləri əks etdirir.

2009-cu ilin yanvar-mart aylarında neft-qaz sektoru üzrə yaranmış ümumi müsbət saldo keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 1.4 dəfə azalaraq 2.4 mlrd. \$ səviyyəsində olmuşdur. Bu əsasən dünya bazarında xam neftin qiymətinin müqayisə olunan dövrə nisbətən 2.4 dəfə azalması nəticəsində ölkədən ixrac olunan neftin ümumi dəyərinin və bu sektora cəlb olunan birbaşa xarici investisiyaların və kreditlərin ümumi məbləğinin 2 dəfə azalması ilə bağlıdır. Bu isə iqtisadiyyatın digər sektorlarının xarici valyutaya tələbatının tam maliyyələşməsinə təmin etməmiş və nəticədə xarici valyuta ehtiyatlarından istifadə olunmuşdur.

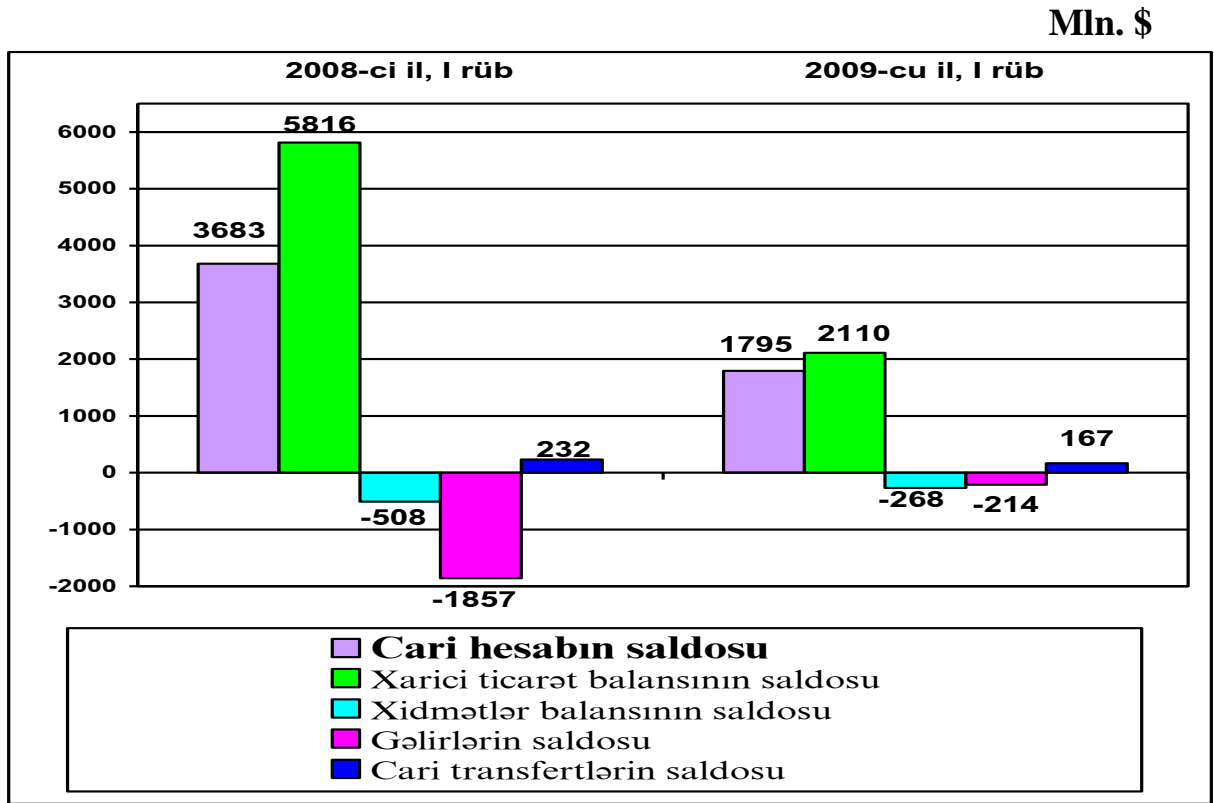
Tədiyə balansının əsas göstəriciləri

	2008-ci il, I rüb	2009-cu il, I rüb
		Mln. \$
<i>I. Cari əməliyyatlar hesabının saldosu</i>	3683.3	1795.1
Xarici ticarət balansı	5816.1	2110.7
Xidmətlər balansı	-508.0	-268.3
Gəlirlər balansı	-1857.2	-214.3
-İnvestisiya gəlirlərinin repatriasiyası	-1885.2	-241.5
Cari transfertlər balansı	232.4	167.0
<i>II. Kapitalın və maliyyənin hərəkəti hesabının saldosu</i>	-1922.7	-3837.8
Birbaşa investisiyalar	-1177.6	102.2
- Azərbaycanca cəlb olunmuş	1006.2	760.7
- Xaricə yönəldilmiş	-158.7	-52.9
- İnvestisiyaların repatriasiyası	-2025.1	-605.6
Kreditlər və digər investisiyalar	-745.1	-3940.0
<i>III. Tədiyə balansının ümumi saldosu</i>	1760.6	-2042.7

Kapitalın və maliyyənin hərəkəti hesabının da kəsiri keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 2 dəfə artaraq 3.8 mlrd. \$ məbləğində olmuşdur. Bunun isə əsas səbəbi balansın maliyyə hesabının aktivlər bölməsinin əsas göstəricilərindən biri olan depozitlər və nağd valyutanın hesabat dövrü ərzində 2.4 mlrd. \$, o cümlədən banklar üzrə 514 mln.\$, ev təsərrüfatları üzrə 1.9 mlrd. \$ məbləğində artımı ilə bağlıdır.

Cari əməliyyatlar hesabı

2009-cu ilin yanvar-mart aylarında cari əməliyyatlar hesabında 1.8 mlrd. \$ məbləğində profisit yaranmışdır.

Müqayisə üçün bu göstərici 2008-ci ilin müvafiq dövrünün göstəricisindən 1.9 mlrd. \$ azdır. Bu, əsasən xam neftin ixracının 1 barrelinin orta qiymətinin müqayisə olunan dövrlər üçün 97 \$-dan 40 \$-a qədər azalması ilə izah olunur. Beləliklə, ölkədən ixrac olunmuş xam neftin ümumi dəyəri 2.2 dəfə azalaraq 2.9 mlrd. \$ təşkil etmişdir. Bu da öz növbəsində xarici ticarət balansının müsbət saldosunun 2.8 dəfə azalmasını şərtləndirmişdir.

Xarici ticarət balansı

Xarici ticarət dövriyyəsi 5.1 mlrd. \$ təşkil etmiş və *xarici ticarət balansı 2.1 mlrd. \$ məbləğində müsbət saldo ilə nəticələnmişdir.*

2009-cu ilin yanvar-mart aylarında Azərbaycanın dünyanın 108 dövləti ilə ticarət əlaqələri olmuşdur. Xarici ticarətin 13.3%-i MDB üzvü olan dövlətlərin, 86.7%-i isə digər xarici dövlətlərin payına düşür. Dövlətimizin İtaliya, Fransa, ABŞ, Türkiyə, Rusiya, İsrail, Almaniya, Kanada, Koreya Respublikası və Gürcüstan ilə daha intensiv ticarət əlaqələri olmuşdur. Bütövlükdə, ölkənin idxal-ixrac əməliyyatlarının 74.0%-i adı çəkilən əsas tərəf müqabilləri olan 10 dövlət ilə aparılmışdır.

2009-cu ilin yanvar-mart aylarında xarici ticarət üzrə əsas tərəf müqabilləri
(Mln. \$)

	Əmtəə dövriyyəsi	İxrac	İdxal	Saldo
<i>İtaliya</i>	1098	1073	25	+1048
<i>Fransa</i>	536	486	50	+436
<i>ABŞ</i>	448	370	78	+292
<i>Türkiyə</i>	373	192	181	+11
<i>Rusiya Federasiyası</i>	336	86	250	-164
<i>İsrail</i>	256	234	22	+212
<i>Almaniya</i>	215	33	182	-149
<i>Kanada</i>	191	186	5	+181
<i>Koreya Respublikası</i>	158	136	22	+114
<i>Gürcüstan</i>	137	137	-	+137
<i>Başqaları</i>	1317	655	662	-7
Cəmi	5065	3588	1477	+2111
<i>O cümlədən:</i>				
MDB dövlətləri	674	277	397	-120
Digər dövlətlər	4391	3311	1080	+2231

Əmtəə ixracı. 2009-cu ilin yanvar-mart aylarında əmtəə ixracı 3.6 mlrd. \$ məbləğində olmuşdur.

İxrac olunmuş malların strukturunda neft məhsullarının payı 88.4% təşkil etmişdir.

Xarici dövlətlərə 3.2 mlrd. \$ neft məhsulları ixrac olunmuşdur. İxrac olunmuş bütün neft məhsullarının 245.6 mln. \$ neft emalı məhsullarının, 2.9 mlrd. \$ isə xam neftin ixracının payına düşür.

İxrac olunmuş xam neftin 2.7 mlrd. \$ Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti (ABƏŞ) tərəfindən hasil olunmuş neftin ümumi dəyəridir. Bunun da 2021.6 mln. \$ Azərbaycanın payına düşən, 636.1 mln. \$ isə **“Əsrin müqaviləsi”** ilə bağlı konsorsiumun xarici səhmdarlarının payına düşən neftin dəyəridir. İxrac olunmuş ümumi xam neftin 268.2 mln. \$ isə digər müəssisələr tərəfindən xaricə göndərilmişdir ki, bunun da 140.1 mln. \$ Şahdəniz yatağından hasil edilmiş kondensatın, 128.1 mln. \$ isə ARDNŞ-nin payına düşür.

İxracın strukturu

	2008-ci il, I rüb		2009-cu il, I rüb	
	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə
İxrac - cəmi	7237.0	100.0	3587.6	100.0
<i>o cümlədən:</i>				
1.Yanacaq-xammal məhsulları	7097.7	98.1	3201.3	89.2
- neft məhsulları	6972.4	96.3	3171.5	88.4
- digər xammal	125.3	1.7	29.8	0.8
2.Maşın və avadanlıq	31.0	0.4	39.1	1.1
3.İstehlak malları	100.7	1.4	97.8	2.7
4.Digər mallar	7.6	0.1	249.4	7.0
- təbii qaz	5.6	0.1	245.2	6.8

2009-cu ilin yanvar-mart ayları ərzində ölkənin **qeyri neft-qaz** ixracı keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 34.0% azalaraq 170.9 mln. \$ olmuşdur.

Əmtəə idxalı. 2009-cu ilin yanvar-mart aylarında istehlak mallarının idxalının ümumi dəyəri keçən ilin müvafiq dövrünə nisbətən 7.8% artmışdır. Bu artımın 27.4 mln. \$ ərzaq məhsullarının payına düşür.

İdxalın strukturu

	2008-ci il, I rüb		2009-cu il, I rüb	
	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə
İdxal-cəmi	1420.9	100.0	1477.0	100.0
cümlədən:				
1.İstehlak malları	587.1	41.3	633.1	42.9
- ərzaq məhsulları	204.1	14.4	231.5	15.7
- digərləri	383.0	26.9	401.6	27.2
2.İnvestisiya yönümlü mallar	162.1	11.4	179.4	12.1
- beynəlxalq neft-qaz konsorsiumları	143.4	10.1	129.6	8.8
- digərləri	18.7	1.3	49.8	3.3
3. Digər mallar	671.7	47.3	664.5	45.0

Fiziki şəxslər tərəfindən *idxalı* (293.1 mln. \$) və humanitar malları (6.2 mln. \$) da nəzərə almaqla 2009-cu ilin yanvar-mart ayları ərzində ölkəmizə 633.1 mln. \$ məbləğində istehlak malları gətirilmişdir. Bunun da 36.6%-i ərzaq məhsullarının payına düşür.

İdxalın strukturunda xarici investisiyalar hesabına gətirilmiş maşın-avadanlıqların və malların xüsusi çəkisi 12.1% təşkil edərək 179.4 mln. \$ olmuşdur. Bunun 72.2%-ni beynəlxalq neft-qaz kontraktları çərçivəsində istifadə olunmuş investisiyalar hesabına idxal edilmiş mallar təşkil edir. Bundan başqa ölkəyə ümumi məbləği 664.5 mln. \$ olan istehsal təyinatlı maşın-avadanlıq, kimya, qara və əlvan metal məhsulları da gətirilmişdir.

Xidmətlər balansı

2009-cu ilin yanvar-mart aylarında xarici dövlətlərlə Azərbaycanın iqtisadi əlaqələrində qarşılıqlı xidmətlər əsas yerlərdən birini tutmuşdur və bu xidmətlərin ümumi həcmi 1021.1 mln. \$ təşkil etmişdir. Bunun 644.7 mln. \$ qeyri-rezidentlər tərəfindən Azərbaycanın rezidentlərinə, 376.4 mln. \$ isə Azərbaycan rezidentlərinin xarici ölkələrin rezidentlərinə göstərdiyi xidmətlərdir. Beləliklə, xidmətlər balansının saldosu mənfi 268.3 mln. \$ olmuşdur.

Qarşılıqlı xidmətlər dövriyyəsinin 26.6%-i nəqliyyat xidmətləri üzrə aparılan əməliyyatların payına düşür. Ümumi dəyəri 271.9 mln. \$ bərabər olan nəqliyyat xidmətlərinin 41.9%-i Azərbaycan rezidentlərinin xarici dövlətlərin nəqliyyat sistemlərindən istifadə etmələri ilə əlaqədardır.

Öz növbəsində Azərbaycanın rezidentlərinin göstərdiyi nəqliyyat xidmətlərinin ümumi dəyəri 158.1 mln. \$ təşkil etmişdir. Bu vəsaitin böyük hissəsi TRASEKA layihəsi çərçivəsində ölkə ərazisi vasitəsilə Orta Asiya ölkələri ilə Avropa ölkələri arasında tranzit yükdaşımalarının intensivləşməsi nəticəsində əldə edilmişdir.

2009-cu ilin yanvar-mart ayları ərzində xarici ölkə vətəndaşlarına turizmlə bağlı göstərilən xidmətlərin dəyəri 78.0 mln. \$ məbləğində qiymətləndirilmişdir. Bunun 41.5%-i qeyri-rezidentlərin Azərbaycana işgüzar səfərləri ilə bağlıdır. Bu səfərlərlə bağlı xarici iş adamlarına göstərilən xidmətlərin dəyəri keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 14.1 mln. \$ artaraq 32.4 mln. \$ çatmışdır.

Öz növbəsində xarici ölkələr tərəfindən Azərbaycan rezidentlərinə turizmlə bağlı göstərilən xidmətlərin dəyəri 14.8% artaraq 79.2 mln. \$ məbləğində olmuşdur. Bunun 90.9%-i Azərbaycan vətəndaşlarının şəxsi səfərləri ilə bağlı xarici ölkələrdə olarkən sərf etdikləri xərclərinin (məlik idxal istisna olmaqla) payına düşür.

Ümumiyyətlə, qarşılıqlı xidmətlərin ölkənin xarici dövlətlər ilə əmtəə və xidmətlər üzrə ümumi idxal-ixrac dövriyyəsində xüsusi çəkisi keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 4.1% artaraq 16.8% təşkil etmişdir.

Gəlirlər

Gəlirlər üzrə daxilolmaların və ödənişlərin ümumi dövriyyəsi 483.0 mln. \$-a çatmışdır. Bunun 72.2%-ni (348.6 mln. \$) Azərbaycandan ödənişlər təşkil edir. Bu məbləğin isə əsas hissəsini (126.7 mln. \$) Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin xarici investorlarının payına düşən gəlirlərinin repatriasiyası (xam neft şəklində), qeyri-rezidentlərə ödənilmiş əmək haqları (28.8 mln. \$) və xarici kreditlərdən istifadəyə görə ödənilən faizlər (67.1 mln. \$) təşkil edir.

Gəlirlərlə bağlı ölkəyə daxil olmuş vəsait 2008-ci ilin müvafiq dövrünün göstəricisinə nisbətən 33.1% artaraq 134.3 mln. \$ olmuşdur. Bunun isə əsas hissəsini (92.9 mln. \$) Dövlət Neft Fondunun vəsaitlərinə, (11.9 mln. \$) Mərkəzi Bankın sərəncamında olan xarici valyuta ehtiyatlarına və (2.8 mln. \$) bankların xaricdə yerləşdirilmiş aktivlərinə hesablanmış faizlər üzrə gəlirlər təşkil edir.

Cari transfertlər

Cari transfertlər üzrə xarici ölkələrlə aparılan əməliyyatların ümumi dəyəri 402.6 mln. \$ məbləğində qiymətləndirilmişdir. Bu məbləğin 70.7%-ni ölkəyə daxilolmalar təşkil edir. Belə ki, xarici ölkələrdən daxil olan pul baratlarının, humanitar malların, texniki və digər yardımların ümumi dəyəri 284.8 mln. \$-ı ötmüşdür. Daxil olan vəsaitlərin 94.4%-i fiziki şəxslərin pul baratlarının payına düşür. Keçən ilin müvafiq dövrünə nisbətən bu göstərici 11.8% azalaraq 268.9 mln. \$ təşkil etmişdir. Bu azalmanın əsas səbəbi qlobal maliyyə böhranı ilə bağlı Rusiyadan daha az vəsaitin daxil olması ilə bağlıdır. Belə ki, keçən ilin müvafiq dövründə Rusiyadan fiziki şəxslərə 161.5 mln. \$ daxil olduğu halda, hesabat dövründə cəmi 109.9 mln. \$ vəsait daxil olmuşdur.

Cari transfertlər üzrə ümumi daxilolmaların 94.4%-ni xarici ölkələrdən fiziki şəxslərə köçürülən pul baratları, 2.2%-ni ölkəyə gətirilən humanitar idxal mallarının dəyəri, 3.4%-ni isə digər daxilolmalar təşkil edir.

Bütövlükdə, cari transfertlər üzrə əməliyyatların müsbət saldosu 167.0 mln. \$ təşkil etmişdir.

Kapitalın və maliyyənin hərəkəti

2009-cu ilin yanvar-mart aylarında xaricdən cəlb olunmuş kapitalın ümumi həcmi 1.1 mlrd. \$ təşkil etmişdir. Bu göstərici əsasən ölkəyə cəlb olunmuş birbaşa investisiyaların və xarici kreditlərin hesabına formalaşmışdır.

Cəlb olunmuş xarici kapitalın strukturu

	2008-ci il, I rüb		2009-cu il, I rüb		2009-cu il 2008-ci ilə nisbətən, %-lə
	Mln. \$-la	Xüsusi çə- kisi, %-lə	Mln. \$-la	Xüsusi çə- kisi, %-lə	
Birbaşa investisiyalar	1006.2	57.0	760.7	70.3	75.6
- neft-qaz sektoru	820.0	46.4	510.8	47.2	62.3
- digər sektorlar	186.2	10.6	249.9	23.1	134.2
Kreditlər və digər investisiyalar	760.3	43.0	321.5	29.7	42.3
- dövlət təminatlı kreditlər	32.7	1.9	86.8	8.0	265.4
- dövlət təminatı olmayan kreditlər	694.0	39.3	127.8	11.8	18.4
- neft-qaz sektoru	495.6	28.1	26.3	2.4	5.3
- banklar	118.1	6.7	84.0	7.8	71.1
- digərləri	80.3	4.5	17.5	1.6	21.8
- digər investisiyalar	33.6	1.9	106.9	9.9	318.2
C Ə M İ	1766.5	100.0	1082.2	100.0	61.3

Birbaşa investisiyalar

Birbaşa investisiyalar formasında xaricdən cəlb olunmuş sərmayələrin ümumi məbləği 760.7 mln. \$ olmuşdur. Bu investisiyaların strukturunda neft-qaz sektorunun xüsusi çəkisi 67.1% təşkil etmişdir. Bu sərmayələr iri neft-qaz layihələrinin, əsasən BİPİ Eksploreyşn (Şah Dəniz) Ltd. layihəsi və Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin Azəri-Çıraq-Günəşli yatağında görülən işlərin maliyyələşdirilməsi ilə əlaqədar ölkə iqtisadiyyatında istifadə olunmuşdur.

Qeyri-neft sektoruna isə cəlb olunmuş birbaşa investisiyaların ümumi məbləği 249.9 mln. \$ olmuşdur. Bu da ölkəyə cəlb olunmuş birbaşa xarici investisiyaların ümumi həcmnin 32.9%-ni təşkil etmişdir.

Birbaşa investisiyalar üzrə xaricə yönəldilmiş və repatriasiya olunmuş sərmayələrin ümumi məbləği keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 69.8% az olaraq 658.5 mln. \$ təşkil etmişdir. Bu azalmanın səbəbi “Əsrin müqaviləsi” çərçivəsində ABƏŞ-in fəaliyyəti ilə bağlı əvvəlki dövrlərdə ölkə iqtisadiyyatında istifadə olunmuş birbaşa investisiyalar üzrə kapitalın repatriasiyasının başa çatması ilə bağlıdır. Belə ki, 2008-ci ilin müvafiq dövründə neft-qaz sektoru üzrə repatriasiya olunmuş investisiyaların həcmi 2.0 mlrd. \$ məbləğində olduğu halda, 2009-cu ilin yanvar-mart aylarında bu göstərici 3.3 dəfə azalaraq cəmi 605.6 mln. \$ təşkil etmişdir.

Kreditlər və digər investisiyalar

Kreditlər və digər investisiyalar formasında cəlb olunmuş sərmayələrin xüsusi çəkisi xarici kapitalın strukturunda 2.4 dəfə azalaraq 29.7% təşkil etmişdir. Bu azalmanın səbəbi neft-qaz sektoruna cəlb olunmuş kreditlərin kəskin azalması ilə bağlıdır. Nəticədə 2009-cu ilin yanvar-mart aylarında cəlb olunmuş kredit və digər investisiyaların ümumi məbləği cəmi 321.5 mln. \$ təşkil etmişdir. Bu məbləğin yalnız 27.0%-i (86.8 mln. \$) birbaşa dövlət və dövlət təminatı əsasında cəlb olunmuş kreditlərdir (beynəlxalq maliyyə və digər təşkilatlar tərəfindən ayrılmış kreditlər). 127.8 mln. \$ vəsait isə dövlət təminatı olmayan kreditlərdir ki, bunun da 84.0 mln. \$-i banklar, 26.3 mln. \$-i neft-qaz sektoru, 17.5 mln. \$-i isə digər müəssisələr və firmalar tərəfindən cəlb olunmuşdur.

Strateji valyuta ehtiyatları

Hesabat dövründə ölkənin strateji valyuta ehtiyatları 2009-cu il 01 aprel tarixinə 16047.3 mln. \$ həcmində olmuşdur. Bunun 10512.8 mln. \$-i Dövlət Neft Fondunun aktivlərindən, 375.0 mln. \$-i hökumətin depozitlərindən, 5159.5 mln. \$-i isə Mərkəzi Bankın məcmu beynəlxalq aktivlərindən ibarətdir.

Mərkəzi Bankın payına düşən ehtiyatların 4961.8 mln. \$-i bankın sərəncamında olan rəsmi valyuta ehtiyatlarından ibarətdir.